

ամենամեծ թերութիւնն է զանոնք ինքնախորհուրդութեան զվարժեցընելը: Ընկերացաւ խորագրեւ զկարծուի թէ նման տիպաւ կող շատ մ'ուրիշ կարգադրեալ պէս միայն հատուածներն անխել կարգադրու մեքենական վարժութեան պիտի ծառայէ, որ միայն մանկան թարմ մտաբեր կը բթացընէ եւ կը սնցեցընէ: Ոչ, այլ ընդհակառակն: Բողէն առաջին երեսին մէջ այս նախապատական մեթոդներով ընթերցարաններու դէմ կը բողբէ: Ընթերցարանն մը պիտի է այնպիսի հետաքրքրաշարժ հրահանգիչ կոտորակ պարունակէ, որոնք տղուն ինքնախորհողութիւնն արթնցընեն եւ անոր մտայն զ. քանց համապատասխանեն: Այսպիսի են գրեթէ դասագրքիս ամէն կոտորները: Ընթերցման ու խոսակցութեան ձեռք տակ ամփոփուած դասի նիւթերն են. նկարագրական, քերականութիւն, ուսումնասիրելու բերանացի վարժութիւններ՝ իրենց (ժողովրդական) կենդանի քաղաւած. աշխարհագրութիւն, իրազեկութիւն եւ երկրագիտութիւն, սրբապատ պատմ., երաժշտութիւն, հանելուկներ եւ առածներ: Մէկ խօսքով պատկերազարդ դասագրքուն Հեղինակին՝ «Նպաստելու եւ մեթոդը» (էջ Ե.) մանկան յիշողութիւնը զարգացընել, զգածումները կրթել եւ մտայն վրայ բարերար ազդեցութիւն մը յառաւ բերել է: Մական այս ամէնէն չենք ուզեր հետեւցընել թէ ամենակատարեալ ընթերցարանն մին է դասագրիցը, հասկ թերութիւնները կատարելութիւններուն համեմատութեամբ շատ քիչ բլլալով՝ կը ստիպուինք յակամայն աչք դոյնել պոստուլթիւններուն եւ զանոնք մուսայութեան անդուշդը մասնել: Ե.

14. Ժողովրդավար Գործնայոց Տարգրոյցին վերջին հրատարակութեան վրայ՝ «Հանգեսի» (1898, թիւ 1) մէջ ըստ բաւական խոսուած էր, ըստ այսմ հոս աւերող եւ համարեւոյ յոյններ երկրորդէլ, քանի որ ամենայն մասամբ — զիւսուր մասնայն մէջ — նոյն է առաջինի հետ... Ուրախ ենք մեծանայն որ իբր մտադրութիւն յառաւ բերուած քանի մը դիտողութիւններէն ամէնն ալ է սպաս. յայժեքբեայ յանդասի եղած չեն... Զ.

15. Տիր Յակոբնունց Ի.: Օրբւն եւ Նեանդ: Նորագոյն տեսութեանց համահայն յօրինուած եւ 1886ին Վաշինգտնի «Smithsonian Institution» ուսումնական հաստատութեան երրորդ մրցանակաւ պատուուած այս մատենիկը՝ քիմիական տեսակետ տեսնալ՝ զանապաւն գեղեցիկ է: Տեսաբարական իրողութիւններ վաւառէ. այնպիսի իրողութիւններ, որոնք զուգէ շատերուն անուր բլլան...:

Մատենիկն է գլխու բաժնուած է Ս. Ին մէջ Հեղինակը օգին զիւսուր կազմիչ մասանցը՝ թիւական եւ անխանիկ զայնալուծն, անհետաւայուն, օգային խառնուրդի մէջ ունեցած համեմատական քանակութիւններ եւ վրայ կը խօսի: Ի. գլխուն մէջ իրենցեալ կապերուն գործարանաւոր ու անգործարան մարմնոց վրայ ըրած ազդեցութիւնն է նկատի վաւառն: Գ. Ին մէջ օգի նշանակալ զօրութիւնը կը քննէ. եւ վերջապէս Գ. գլխով կը ծանօթացընէ օգի մէջ՝ վերոյիշեալ երկու տեսակ զիւսուր կազմէ զատ պարունակուած ուրիշ մարմիններ այսպէս ըլլալ գլորդի են:

Գլորդի հոս մանրամասն խօսիլ այսպիսի կարեւոր գիտութեան մը վրայ, սակայն հոս տեղը չբլլալով զանց կ'անուշեմ: Կը հրաւիրենք միայն, բնագիտութեան հետամուտ ազգայիններն որ նոյնն անձամբ գննելու անգամ մը կաղաւն:

Պ. Յակոբնայի թարգմանութիւնը յաշնդած է. սակայն օտար բառերու՝ մեծաքանակ լեզունին աչք գացելու ենք. վասն զի այդպէ՛ք բոլոր թարգմանութեան ժամանակ հայերեն բառապատէին աղգեստութիւնը՝ թարգմանչին միայն զգալի էրլլալ... Զ.

16. Դուստրոնիմ Ու. Երեւան-Ընթի գործ: «Ծաղիկներն» մէջ (թիւ 2, էջ 30) կը խօսի՝ք այս տեսքիս վրայ:

ԱՅԿԵՆԻ ԹԵՐԹԵՐԵ ԺԱՂՆՓՈՒՆՆԸ

1. Սկանակ-Բանասէր եւ իւր վերջին յօդուածները: —
2. Ս. Տահագրգանի մանկավարժական գործունէութեան Յիմնաւիճ: — 3. Լրնդնի «Նայ գործաւորների եւ ուսանողների մրութիւն»: — 4. Մասիս իբրեւ Կիսանայալ անդուշ:

Օգտակար գիտելիքներ:

1. Սինակ-Բանասէր եւ Խոր վերջին յօդուածները: Վերջերս, որչափ կը յիշենք, ինչպէս Օրբութեթ «Մատիս», նմանապէս «Արեւելքի» մէջ՝ Սինակ-Բանասէր ստորագրութեամբ դարգէտ մը՝ «Թատրոնը Տանկահայոց մէջ», «Կարոցները Թրքահայոց մէջ» (Արեւելք թ. 3813—3817) եւ «Գրական ու կրթական ընկերութիւնները Թրքահայոց մէջ» (անգ. 3853—3854) շահեկան յօդուածները հրատարակած է: Ցարկոյն չկայ որ այս հատուածներն տաղարկի մէջ այս նիւթերով զարդաներու իբրեւ աղբիւր դիտել ծառայէն: Այս պատճառաւ շատ ցանկալի էր դիտաւ թէ յարգելի յօդուածագիրն այս հատուածներուն մէջ առած տեղեկութիւններն որ աղբիւրներէ քաղած է եւ ինչ արժէք ունին անոնք: Քանի որ աղբիւրները չեն յիշուիք — գէթ համառօտիս — ակամայ կը ստիպուի մօրթ, արուած տեղեկութիւնները նորէն քննութեան բովին տանցընելու, եւ այնչափ աւելի, որչափ որ բազմութիւն զանց առնուածներու բով՝ մեր խօսքը վերջին յօդուածներուն վրայ մասնաւորելով, սխալ տեղեկութիւնը չեն պատկեր՝ օրինակի համար՝ առականի գլորդութիւնն ունեցող ընկերութիւնն մը՝ արդէն իբր 40 ասորի յառաւ գտարած ներկայացընելով: Մեր խօսքը Միարմատութեան նախաւեւնութեամբ հաստատուած «Արեւելքի ընկերութեան» վրայ է: Ազահով կրնայ բլլալ յարգ. Յօդուածագիրն որ ոչ նոյն ընկերութիւնը գտարած է եւ ոչ ալ դրամագրութիւնը Վիեննայի Միթիթարեանց ստացուածքն եղած, այլ թէ անգլան, թէ

1. Անգլան է Բիլի պլլոց ինքնիւն, Երեւ. Ինքու, Բիւն, Գաւիշի, Էնիթիւնիս ֆարգիւն եւն: 8. Թարգմանիւն լուի ասոնց համապատասխանող հայերեն բառ չաւան: Եւ կրնէր ինչ գննող գործածած եւրոպական բառերուն իմաստը մկնէր, որչափ զի ընթերցողը չստիպուէր բառապրոց մէջ գեղեցիկով ժամանաւա ըլլալ:

գրամագլուխն եւ թէ հրատարակութիւնը աւելցած են — թէեւ չլլայ թարգմանածին չափ: Գեա. շատ տարի չէ Գաթրճեանի-Տաշեանի «Պատա-բարդամաստիցը Հայոց», անուն ստուար գործին բն-կերութեան ծախքովը լոյս տեսնելը: Չենք ուզեր այս մէկ սխալ տեղեկութեան գրամագլուխը այլ տեղեկութեանց վրայ կապած իլ, որպիսի ալ ան-բանաւոր չլլայ զգուշութիւնը: Յամայնի գէպս հաստանադիրը որ Նիլի աշխատութեամբ այս սխալէն կրնար ու պէտք էր գիշտ մնալ — Արգեւը այստեղ թէ ալ ազգած է օմանց այն ձրի ենթագրու-թիւնը թէ կան հաստանադիրներ, որ իրենց յան-ձնաւածներն իւրացնելու կերպը գիտեն:

2. Ս. Ըստ Գլխի մէջ մտնող խնդրո-ւմը: 1892ին իւր աղբիւստը գործունէու-թեան 30ամեակը, իսկ 1897ին 35ամեակը կատա-րեց, որուն վրայ քաջաւցատ իւր կրթական առ-պարեւելի Լազարեան ճեմարանէն: Այն առթիւ իւր ձեռնառուն աշակերտները, ուզելով իրենց սի-րելի ուսուցչին յիշատակն յաւերժացնել կազ-մած էին առանձին յանձնաժողով մը որ պիտի հրատարակէր մանաւոր փողովումն մը: Ըստ-զիգեան բանաստեղծ-մանկավարժին իւր սիրելի սաներէն բաժանուել շատ արտաշարժ եղաւ. նոյն պահէն բոլորած էին զինք իւր Թոփուս ապրջ սաներն իւր յիշում հազի: Ա: Ծառուրեանի խմբագրութեամբ «Երեսնամեակ հազի» տարի 1862—1897, Կոթողովով ժողովի հրատարակութեան մը հա-կիրճ խառնելով մեզի կատարեալ հանգեւը կը յի-շեցնեն, եւ յառաջ կը բերէ աշխատելու իրենց սիրելի ուսուցչին կարգադրած ուղեբն ինչպէս եւ այս վերջոյն իւր սաներուն ուղղած վառ հայրե-նասիրութեամբ լի պատասխանը: Պարսիակցիներ Պր. Ըստպիգեանի եւ կը շնորհակտեմք զինք՝ իրեն ցուցաւած սիրոյ եւ երախտագիտութեան այս ցոյցին համար, վասն զի չկայ ուրիշ որ եւ է բան՝ որ ուսուցչի մը իւր աստածելի պաշտաման մէջ այնպէս սիրովանք եւ գոհութիւն պատճառէ՝ ինչ-պէս աշակերտաց սերն ու համակրութիւնը:

3. Լուրճի մէջ հարձականքի եւ ստանա-կելի Գաթրճեանի: Լուրճի մէջ աստ անդ ջրը ու ցան ապրջը բաժնաժիւ ուսանողաց եւ գործաւորաց մէջ կը պակելին ցայտ՝ այնպիսի պարագաներ, որ անոնց՝ բնիկական շղջանին այլեւայլ բարեմանութիւններէն օգտուելի զիւրացնէին: Արգ. այսպակաւ լեցը-նելու համար՝ հիմնուած է վերոյիշեալ միութիւնը, որուն ծրարին ալ առջինին ունիւր, որ կը շո-շափէ միութեան նպատակը, անգամակցութիւնը, վարչութիւնը եւն եւն: Միութիւնն մասնաւոր կերպով կրթութեան եւ ինքնապարգայման ալ մտադրութիւն ունի, հիմնելով այս վախճանաւ կրթութեան մը, եւ երբեմն երբեմն զգուսան երեւ-կոյններ, հանդէսներ, բնիկական գումարամէներ եւն եւն կատարել տալով: Գորգարանը նորակալով ըլլալով՝ շատ կարօտութիւններ պիտի ունենայ, որոնց առջին գիշտ քառ իմը կրնան առնուլ ան-շուշտ միւսնաւուն Մեկենասներ կարող եւ մեծատուն հեղինակներ եւ կամ խմբագրութիւնը՝ իրենց եր-

կատիրութիւններէն կամ թերթներէն մէկ մի օրինակ նուիրելով:

4. Միութեան իբրեւ նիւստիւ Լուրճի: Անցեալ ամսոյ 5էն սկսեալ «Մասիս» Մ. Ըստմաններ խմբագրութեամբ խմբագրութեամբ սկսած է լոյս տեսնել իբրեւ «Կիսամեակ Հանգեւ» ազգային, քաղաքա-կան, գեղարուեստական եւ գիտական: Աւելու-թիւնն է՝ «Աւստայ կիսամեակն օգուտները ի վեր հանել, գորգացնել միտքը... ճաշակը կրթելով ազնուացնել զգաղամները»:

Հանգիստ միայն մէկ թիւը մեր առջինն ու-նենալով — ուր գիտադասերն արժանի կէտեր բաւական կան — աստ եւ այժմ չենք ուզեր կար-ծիք յայտնել, այլ կը մտղմենք որ գէթ այս ծեփն մէջ յարաւեւութիւն ունենայ «Մասիս»:

— Յարեան բաժանագրագինն է արտասահմանի համար 12 ֆրանք, որ սուշ չէ: Հասցեն՝ Միւլայել Ըստմաններ, Constantinople, Stamboul, Ave- nue de la S. Porte Nr. 20

ՕՅՏԵԿԱՐ ԳԻՏԵԼԻԳԵՆԲ

— «Գործնական երկրախօսութեան լրա-գիրը» կը հաղորդէ վերջերս Բարբաղոս կղզոյն վրայ (Փոքր Ասիոյն մէջ) նոր գտնուած այրելի նիւթի մը լուրը: Այս այրելի նիւթը որ Մանեակ կը կոչուի՝ փայլուն եւ սեւ գունով հանք մըն է, որ նոյն ոչ հողին մակերեսութիւն վրայ եւ կամ անկէ ոչ շատ խորանի՝ 30 մինչեւ 60 հարիւրորդամբ լանձնութեամբ կը գտա-նուի: Այս հանքն արտաքոյ կարգի այրիչ մաս կը բովանդակէ իւր մէջը, եւ կը կարծիս առ այժմ թէ անգրացած քարից ըլլայ, վասն զի այս յետին կղզոյն մէջն կողմն հեղուկ միջանի մէջ գտնեն կը բխէ: Այս հանքին լաւագոյն տեսակները 2 առ հարիւր ջուր, 71 կազային (վառելի) եւ 27 միայն (իբր մոխիր) գործա-րանաւոր մասեր կը բովանդակեն: Հետեւալար շատ աւելի այրելի նիւթ կը պարունակեն՝ քան Յրինիգադի ասիականը, որ մինչեւ 30 առ հարիւր ջուր իսկ 38՝ մոխիր ունի: Մանեակն իւր վա-ռելի նիւթ՝ Գոթի հետ կը խառնուի, որով ցայտ՝ գործածուած վառելի նիւթներն իւր մեծ ջերմութեան կարողութեամբ կը գերազանցէ:

— Գաղղիոյ մէջ մեծ ժրութեամբ կ'աշ-խատուի Սահարայի երկաթուղոյն յատակագծին վրայ, որով գաղղիական գաղթականութիւնը իրարմ հետ պիտի կապուին: Ասոնց ետեւը՝ վերջերս լինաց երկու ասիրիկէ-գաղղիական այսիւրն ջերմութեան մինչեւ Հարար լեռովպիական գծին, եւ Սփաքսն մինչեւ Գաֆա՝ հարաւային սեփանիական գծին վրայէն հաշուելով՝ կարելի է սեփանաւորակէս որոշել: Այս վերջինը, որ Գա-ֆայէն ալ անդին մինչեւ լուսնալի բովերը

250 քիլոմէտր երկայնութիւն պիտի ունենայ եւ որուն 200 քիլոմետր արդէն ի գործածութեան է, մէկ տարուան մէջ աւարտեցաւ եւ քիլոմետր արժան է 60.000 ֆր.: Ընդրահաշարեան երկաթուղոյն համար ալ մի եւ նոյն պայմանք կը տիրեն. նոյն կիլոմետր, նոյն երկրի մակերեսոյթը, նոյն ջրոյ սակաւութիւնը կը գտնուին նաեւ աստ: Քիլոմէտրը 60.000 ֆրանկով՝ մինչեւ 2-րդ 2000 քիլոմ. երկայնութեամբ երկաթուղին պիտի արժէ 120 միլիոն, կամ ի դի. պուածի որ ասոր կէսէն ալ աւելի ծախք ըլլուի՝ նոյն իսկ 180 միլիոն ֆրանք, յամենայն դէպս փոքր գումար մը, եթէ համեմատենք նոյնն այն անհամեմատ մեծ շահուն հետ զոր կ'ունենան այսպէսով Ափրիկէի գաղղիական կալուածները: Թէ արդեւք այս երկաթուղին առեւտրական մեծ նշանակութիւն մ'ալ պիտի ունենայ՝ առ այժմ կարելի չէ որոշել: Հմուտ խաղաղականներ կը հաստատեն թէ Սահարայի մէջտեղերը՝ Ազրէնի մէջ՝ Փորթ-Լոթի ամբառ խաւերը ըլլալու են, վասն զի Սահարա անապատը՝ որպիսութեան, կիլոմետրն եւ դիքէն չափերով՝ Չիլէի Ատակամա անապատին հետ որ անհուն փորձակաւ խաւեր կը պարունակէ մեծ նմանութիւն ունի: Յամենայն դէպս անապատին մէջ աղահասքեր գտնուելու են, որոնք արդիւնքներն Սուդանի համար բաւական շահաւոր առուուոր մը պիտի կացուցանեն:

— Ռեմբլիէի հաւաքումներով՝ օձիւյ լեռերը՝ Կորալ-Ռեմբլիէի Բոն-Ռեմբլիէ: Մեծ նշանակութիւն ունեցող գիւտ մը՝ բոս „Industries and Iron“ ի բրած է Caryl de Haskins ի Փիլիպթէ-Փիտ որով կարելի է անխոյ վառելու կարողութիւնը Թեօդէօնգգէնեան ճառագայթներով գնահատել: Անխոյ վառելու կարողութիւնը իւր բովանդակած միջոցին քանակութեան հետ որոշ աղբիւր մը ունի. անուի մը որ շատ միջոց կը թողու՝ համեմատաբար Սուդանի մասունք քիչ կ'ունենայ եւ ասոր հակառակը: Հիմայ կարելի է անխոյ մը բովանդակած միջոցն բոս բաւականի որոշ գաղափար մը ստանայ Ռեմբլիէնեան ճառագայթներով լուսաւորելով զայն: Որոշ մեծութեամբ եւ թանձրութեամբ անխոյ կտորի մը շուրջ բեւեռագէտին (Polariskopի) հոլանդոյն վրայ՝ նկատմամբ իւր տուած շքոյն յարաբերական ստատիկութեան՝ ուղղակի աղբիւրի մէջ է միջոց յառաջ բերող նիւթին հետ, որ անխոյ մէջ կը գտնուի: Արդ եթէ որ նոյն հոլանդոյն վրայ կարգ մը ուրիշ անուիներուն շուրջ՝ որոնց միջոց քանակութիւնը ծանօթ է ցոյցացուի, կարելի է շատ դիւրաւ հետեւեցնել թէ այս

վերջիններէն որուն շուրջն առնեն մօտ կը գտնուի քննութիւն անուրի: Այս միջոցով՝ որ կարմիրտակին բովանդակած շաքարի քանակութեան բեւեռագէտի ձեռք քննութիւնը կը յիշեցնէ, կարելի է բաւական որոշ կերպով կենդանարի մը բովանդակած միջոցն քանակութիւնն իմանալ, առանց յառաջունքն այրելով փորձեր ընել ստիպուելու: Սակայն այս ընթացքին գործածականութիւնը ինչպէս, Dingle, Poly. Journ.՝ իրաւամբ կ'անդրադէ մեծ խնամով կատարուած շատ փորձերու կը կարօտի դեռ:

ՅԱՆՎԱՐԵՐ ԵՎ ՏԵՄԱԿԱՆ

Վիեննա, 31. Դեկտեմբեր, 1898:

Առաւորիկ-Հունգարիա: Խորհրդարանն իբր երկու շաբթի է վեր փակուած է. անոր տեղը սկսած են իրենց գործունէութիւնն զաւառական ժողովները (Lands-tag): Չեխերու եւ Գերմանացոց մէջ տեղի ունեցած հաշտութեան վերջին փորձերն ալ ի դերն ելան ի Բոննիմա: Աւստրիոյ Խորհրդարանին մէջ մղուած Oppositionին նմանած եւ զայն նաեւ շատ զերազանցած է Հունգարիոյ Խորհրդարանին Փոքրամասնութեան մղած հակառակութիւնը, որ ամենայն կերպով կը ճգնի զԲանֆի կործանելու: Խորհրդարանի Գանձերէց Սիլվակի հրաժարած է Բանֆիի հետ ունեցած անձնական անհամաձայնութեանց պատճառաւ:

Գաղղիա: Ամսոյս 21ին՝ Մարշան Փաշուպէն մեկնեցաւ. անգղիա-եգիպտական զուամարտակը քաղաքն անմիջապէս գրաւեց: Վերջին ժամանակներս Գաղղիոյ ծանկատասանի հետ պաշտօնական յարաբերութեանց մէջ մեծ պաղուծիւն մը կը նշմարուի եւ Դէլկասէ յայտարարած կ'ըլլայ Պարիսի տաճկական դեսպանին թէ Գաղղիան Գ. Պոլսոյ համար նոր դեսպան մը հաստատելու մեծ հետաքննութիւն մը չի տեսներ: — Վճռաբեկ ատենան՝ որուն զանգեցըր Լէօվ վերջերս ներքին գործոց պաշտօնարանին մէջ հարցարնած է նաեւ զնախարարապետ Դիպիլիի՝ Հասարակապետութեան Գանձերիցուն՝ Փորի յատուկ